

№ 05 (826)
Люты 2021 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

kazeta.by

bfk.by

У нумары:

👉 **Згадкі: колькі словаў пра калегу і сябра Георгія Ткацэвіча – стар. 3**

👉 **Адкрыцці: у Радкоўшчыне, фальварку Манюшкаў – стар. 4**

👉 **Даклад: шляхта, бортнікі і побыт вёскі Качановічы – стар. 5**

У рэзідэнцыі вялікага князя

Навагрудскі край – адно з самых цікавых і прыгожых месцаў у Беларусі. Ацалелыя помнікі гісторыі – як кадры старой кінастужкі, што дэманструюць фрагменты багатай мінуўшчыны нашай зямлі. Руіны замка ў Навагрудку – выбітная славацасць, адзін з найкаштоўнейшых архітэктурных помнікаў ўсёй Беларусі. Гэта ўнікальны помнік абарончай архітэктуры эпохі Сярэднявечча, рэзідэнцыя вялікіх князёў Вялікага Княства Літоўскага.

23 студзеня для выхаванцаў 6-9 класаў спецшколы-інтэрната Навагрудка,

удзельнікаў аб'яднання «Мая Бацькаўшчына», была праведзена экскурсія «Навагрудскі замак з сівой даўніны да нашых дзён». Дзесяць распавялі, што шмат стагоддзяў таму існавала вялікая дзяржава, якой цяпер няма на карце свету, – Вялікае Княства Літоўскае, якое заснаваў князь Міндоўг і сталіцаю зрабіў Навагарадак, збудаваны на маляўнічых узгорках.

Горад з тысячагадовай гісторыяй захаваў дзівосныя пейзажы ўзгоркаў і лясоў. А на замкавай гары ўзвышаюцца руіны велічнага замка, дзе быў каранаваны Міндоўг.

Замак бачны за шмат кіламетраў, вежы яго нібы волаты, высечаныя з каменнай груды, – здалёк паведамлялі пра моц і веліч крэпасці. Можна ўявіць, як грозна і застрашліва калісьці выглядаў гэты манументальны і непрыступны замак.

Вельмі ўразлілі дзесяці руіны вежы Шчытоўка і расказ пра яе прызначэнне ў старажытнасці. Атрымала такую назву (шчытавая, цэнтральная), што жага само за сябе – гэта быў надзейны шчыт сярэднявечнага горада. Яна была пяціпавярховай, з перакрыццямі на бэльках. Агульная вышыня дасягала 25 метраў, таўшчыня сценаў была прыкладна тры метры, іх праразалі байніцы, а ўнізе – праёмы Замкавай брамы. Брама наглуха замыкалася знутры вежы і ў часе аблогі ператваралася ў самастойны апорны пункт. У паўднёвай сцяне Шчытоўкі ўгору вяла мураваная лесвіца, якой карысталіся воіны пад час нападаў. Магчыма, унутры вежы, паміж паверхамі, былі і драўляныя лесвіцы для паўсядзённага выкарыстання, паколькі асобныя паверхі выкарыстоўваліся пад жыллё.

А яшчэ ў нашым горадзе нарадзіўся Адам Міцкевіч і пражыў да паступлення ў

Віленскі ўніверсітэт. Прызнаны і ўшанаваны ў Польшчы, Літве і іншых краінах паэт, у Беларусі мае помнік у Навагрудку і вельмі цікавы музей. Славацасць горада – вядома ж, курган Неўміручасці. Гэты помнік таксама звязаны з паэтам А. Міцкевічам, бо менавіта ў яго гонар быў насыпаны. Нашых выхаванцаў здзівіла тое, як праходзіла ўзвядзенне кургана: цягам некалькіх гадоў прыхільнікі таленту А. Міцкевіча ў гонар паэта прывозілі зямлю са сваёй радзімы.

Выхаванцы нашай школы ў канцы экскурсіі зрабілі для сябе выснову: школьныя экскурсіі па сваіх славетных мясцінах – гэта выдатны спосаб не толькі падавіць час, але і больш даведацца пра сваю радзіму, бліжэй пазнаёміцца з яе гісторыяй і славетнымі землякамі.

*Вольга РАДЧАНКА,
кіраўнік аб'яднання
«Мая Бацькаўшчына» Навагрудскай
спецыяльнай школы-інтэрната
для дзяцей з цяжкімі парушэннямі
мовы, парушэннямі псіхічнага
развіцця, цяжкасцямі ў навучанні*

**Вітаем даўніх і новых падпісчыкаў «Краязнаўчай газеты»!
Цешыцца, што нас становіцца болей. Будзем далей пашыраць кола радзімазнаўцаў!**

Мудрэц з шэрага дзівакоў

Летась у Малькавіцкай бібліятэцы-музеі Ганцавіцкага раёна да юбілею земляка Івана Лагвіновіча адкрылася новая экспазіцыя. На жаль, у 2015 годзе, на 80-м годзе жыцця, яго не стала, але выразны след гэтага чалавека, значны і важкі, застаўся. Яго імя добра вядомае на ўсю краіну, нават на ўсёй постсаветскай прасторы. Праславіўся ён як трэнер, які выхавала алімпійскага чэмпіёна цяжкаатлета Леаніда Тараненку. Заслугі перад Радзімай слаўнага чалавека не змераць ніякай меркай. Хацелася б, каб болей людзей ведала пра жыццёвы шлях, талент І. Лагвіновіча.

Узгадаю, як аднойчы мне давалося пабываць у Малькавічах і наведацца да Івана Пятровіча. Гэта было незадоўга да яго смерці. З якім натхненнем ён дзяліўся планами стварыць у бацькоўскай сядзібе музей рода Лагвіновічаў! Шмат задумак паспеў рэалізаваць, але не ўсё... Невялічкая шылдачка на хаце апавядае, хто былі яе колішнія гаспадары.

Пад дахам гэтага дома выгадавалася 11 дзяцей. Паводле успамінаў Івана Пятровіча, сям'я жыла вельмі бедна. Зразумела, колкі намаганні давалася прыкладзі бацькам, Пятру Майсеевічу і Ганне Міхайлаўне, каб падняць на ногі і вывесці ў людзі сваіх дзяцей! Вядома, бацькі хацелі лепшай долі для іх. Іхаць падрослы Іван быў добрай падмогай для сям'і, бацька адправіў вучыцца 16-гадовага хлопца ў Жыровіцкі тэхнікум сельскай механізацыі.

Тут ён сур'ёзна захапіўся цяжкай атлетыкай, меў добрыя вынікі. Іван Пятровіч успамінаў:

– Магчыма, я стаў бы прагрэсаваць, але калі табе пастаянна хочацца есці, такія нагрузкі не праходзяць без непрыемных наступстваў. Бацька змог мне выдзеліць на харчаванне ўсяго 10 рублёў на месяц. На іх цяжка пражыць, і не займаючыся штангай. Вынікам стала хворе сэрца.

Але развітацца са спортам Іван не мог і канчаткова вырашыў, што стане трэнерам. Пасля заканчэння тэхнікума, калі вучыўся ў інстытуце механізацыі сельскай гаспадаркі, трэніраваў студэнтаў, нават не маючы спецыяльнай адукацыі. Аднойчы на спаборніцтвах ён заўважыў спартсмена, у якім убачыў добры патэнцыял. Гэта быў Леанід Тараненка з Маладзечна. Дзякуючы гэтай лёсавызначальнай сустрэчы, Леанід стаў алімпійскім чэмпіёнам, а трэнер – заслужаным трэнерам БССР, а затым – СССР.

Мара майстра здзейснілася – ён выхавала алімпійскага чэмпіёна. І больш за тое – дагэтуль перасягнуў альбо паўтарыць сусветны рэкорд Л. Тараненкі не ўдалося нікому. Спартсмен змог у практыкаванні «штуршок» узяць вагу 266 кг. Лагвіновіч лічыў, што лёс «падарыў» яму Тараненку. Хаця Леанід сцвярджае: «Упэўнены на сто адсоткаў, што мой лёс – гэта Іван Пятровіч Лагвіновіч. Гэта ўнікальны чалавек і спецыяліст у цяжкай атлетыцы. Хоць трэніраваў на грамадскіх асновах – ён інжынер-механік, кандыдат тэхнічных навук. І падтрымаў

больш за 30 майстроў спорту, не маючы фізікультурнай адукацыі». Але адлавадзную адукацыю Іван Пятровіч усё ж атрымаў, паступіўшы ў 55 гадоў у Мінскі інстытут фізічнай культуры. Ён заўсёды ішоў да сваёй мэты, і шляхі былі цяжкія, нялёгка.

Яго многія лічылі дзіваком. А ён марыў і ствараў. Паспехі ў спорце – не адзіныя ў яго біяграфіі. Адпрацаваўшы амаль 50 гадоў старшым навуковым супрацоўнікам цэнтральнага навукова-даследчага інстытута механізацыі і электрыфікацыі сельскай гаспадаркі НАН Беларусі, ён меў за плячыма распрацаваныя і ўкараненыя ў вытворчасць сельскай гаспадаркі 34 найменні абсталяванняў, атрымаў 12 аўтарскіх паведнанняў на вынаходніцтва.

А яшчэ Іван Пятровіч быў творчым чалавекам, які ўмела склаў мудрыя выказванні. Хто ведае, можа гэтыя мудрыя словы, змешчаныя на сценах спартыўнай залы, таксама дапамагалі спартсменам дасягаць становаў вынікаў. Вось некалькі выразаў, якія за аснову можа ўзяць кожны ахвочы:

«Хто ведае справу – той не ведае страху»;

«Мудрасць – саюз глыбокага розуму, бязмежных ведаў і вялікага жыццёвага досведу»;

«У навуцы, як і ў прыродзе, тупікоў не бывае. Тупікі прыдумваюць базіліцы»;

«Калі чалавек захоплены ідэяй альбо закаханы, увесь свет для яго перастае існаваць, акрамя яго самога».

Чытаю выказванні Івана Пятровіча і разумею, што толькі чалавек з такім светапоглядам можа дасягнуць нечага важнага, вяршыні ў жыцці. І гэты не замінала яму заставацца дзіваком да канца свайго жыцця. Галоўнае, што дзівацтва становілася явай.

Такога чалавека нарадзіла малькавіцкая зямля, вёсачка ў Ганцавіцкім раёне, дзе І. Лагвіновіча памятаюць і будуць

помніць заўсёды. А як жа іначай? Ён праславіў сваім талентам наш край, а цяпер мы аддаем яму сваю пашану. І докажам таму музейнай экспазіцыя ў Малькавіцкай бібліятэцы-музеі са шматлікімі фотаздымкамі і дакументальнымі матэрыяламі. Тут жыве памяць. Пра Івана Пятровіча – таксама.

Таццяна МАЛЯЎКА,
Ганцавіцкі раён

На тым тыдні...

Ратуемся спадчынай

✓ Да 115-годдзя Андрэя Александровіча (1906 – 1963), паэта і аднаго з заснавальнікаў літаратурнага аб'яднання «Маладзін», Нацыянальнай бібліятэка Беларусі распарывала вялікі віртуальны праект і падрыхтавала яго анлайн-прэзентацыю.

Віртуальны праект падрыхтаваны ў межах супольнай ініцыятывы «На хвалі часу, у плыні жыцця», якую НББ рэалізуе разам са сваімі партнёрамі: Дзяржаўным музеем гісторыі беларускай літаратуры, Беларускім дзяржаўным архівам-музеем літаратуры і мастацтва, Выдавецкім домам «Звязда» (у прыватнасці – часопісам «Маладосць»).

У межах супольнай ініцыятывы адкрываецца доступ да вялікага інфармацыйнага рэсурсу, што змяшчае амаль усю творчую спадчыну пісьменніка – залічаныя кнігі, рукапісы, дакументы, ліставанне А. Александровіча, яго фотаздымкі, публікацыі сучасных аўтараў пра пісьменніка ды іншыя матэрыялы.

Прадстаўленне створанага рэсурсу прайшло ў анлайн-фармаце і застаецца даступным для ўсіх зацікаўленых (на канале «Кніга Беларусі» ў Youtube – запіс «Андрэй Александровіч – Анлайн прэзентацыя віртуальнага праекта пра пісьменніка»). У часе акцыі не толькі адбылася прэзентацыя віртуальнага рэсурсу (Юлія Амосава), але таксама больш шырока прадстаўлены аналіз яго паэтычных і празаічных твораў (Таццяна Лаўрыч і Віктар Жыбуль). Сапраўдным адкрыццём для даследчыкаў стала прадстаўленне раней не вядомых архіўных крыніцаў і кінахронікі з голасам паэта (Алесь Суша).

Віртуальны праект размешчаны на інтэрнэт-партале Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі.

✓ 21 студзеня ў Нацыянальным цэнтры сучасных мастацтваў Рэспублікі Беларусь прайшло адкрыццё выставы «Сучасны беларускі пейзаж» (куратар Міхаіл Мірошніцаў). З усіх відаў мастацтва пейзажнікі жывапіс адольвае далёкі ад абстрактнага, гэтак і дызайну. Прыкладна з XVII ст. мы маем шэраг рэальных выяваў прыроды, ідэальны свет якіх быў закліканы ўпрыгожыць вольны час схільнага да роздуму чалавека. Можна казаць, што ў наш час гэтыя цудоўныя дапрацоўкі «багацця шэрага» беларускага ландшафту для вялікай колькасці людзей з'яўляюцца «абразом», які і сёння дапамагае прыхарашыць звыклы рытм жыцця. Дарагія, танныя, высокапрафесійныя і не вельмі краядны ўпрыгожваюць кватэры, загарадныя дамы і офісы, бадай, ўсяго свету.

Мастакі, якія нарадзіліся і пачыналі сваю мастацкую адукацыю ў сярэдніх навучальных установах Мінска, Магілёва і Гомеля, не толькі працягваюць традыцыі, але і стварылі свой стыль, што дапамагае лірычнаму краявяду заставацца візітоўкай айчыннага мастацтва. Васіль Пяшкун і Антон Вырва, Віталь Гуназа і Уладзіслаў Пятручык, Міхаіл Крот і Раман Коршунаў, Васіль Чатнеўцаў працуюць у наш час. Гэта класіка ў жывапісе працягвае існаванне таго феномена, які заўсёды «беларускай школай».

Выставачны праект можна убачыць у Нацыянальным цэнтры сучас-

ных мастацтваў Рэспублікі Беларусь на вул. Някрасава, 3 да 28 лютага.

✓ Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны музей Якуба Коласа распачынае цыкл лекцыяў па гісторыі беларускай архітэктуры, традыцыйнай гаспадарчай і вытворчай культуры.

Першая лекцыя «Беларуская архітэктура ў кантэксце еўрапейскіх культурных працаў» адбылася 23 студзеня ў будынку музея ў Мінску. Лектар – вучоны сакратар музея, старшыня Рэспубліканскага савета Беларускага добраахвотнага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры, сябра Рэспубліканскага грамадскага аб'яднання рэстаўратораў Антон Астаповіч.

✓ 26 студзеня Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны музей Якуба Коласа запрасіў на адкрыццё часовай экспазіцыі «“Уладарства холаду вяліка”: зімовыя матывы ў творчасці Якуба Коласа і Васіля Шарапановіча». Якуб Колас – адзін з найлепшых прыродапісальнікаў у айчынай літаратуры. Больш за тое, ён выдатны мастак слова, які вельмі тонка і пранікнёна апісаў беларускія краявіды, а яго прыродапісальная лірыка не можа не кранаць. Кожная пара года ў творчасці Якуба Коласа вельмі хораша і рэалістычна перададзена чытачам рознага ўзросту. Зімовы час у яго выступае як вясёлая пара для дзяцей, адметная сваімі надзвычай прыгожымі малюнкамі і з'явамі, што ствараюць непаўторную атмасферу. Да месяца прыгадаць і зімовую пару ў выдатнай паэме «Новая зямля». Не менш малюніча і выдатна перадае радкі класіка, што апісваюць зімовыя краявіды, у графічных работах Васіль Шарапановіч. Яго мастацкія працы

ствараюць рэалістычныя зімовыя карціны, што моцна прывабліваюць сваёй вобразнасцю. Ілюстрацыі да «Новай зямлі» з'яўляюцца адным з найлепшых прыкладаў яго мастацкага таленту. Народны паэт і народны мастак яскрава перадаюць непаўторную зімовую прыгажосць.

Пад час адкрыцця ўдзел бралі прадстаўнікі сем'і Якуба Коласа і Васіля Шарапановіча.

✓ 28 студзеня ў НББ адкрылася літаратурна-мастацкая выстава «Каб чалавек жыў як чалавек...», прысвечаная 100-годдзю з дня нараджэння пісьменніка Івана Мележа і Івана Шамякіна.

Мэта выставы – аддаць даніну павягі летапісам эпохі, нагадаць аб творчасці мастакоў слова, зацікавіць чытачоў творами аўтараў. У экспазіцыі прадстаўлены выдатныя творы І. Мележа і І. Шамякіна з фондаў бібліятэкі, першыя з іх, самыя рэдкія, юбілейныя, з аўтографамі майстроў слова, у перакладзе, з выдатна аформленымі вокладкамі і ілюстрацыямі знакамітых мастакоў. Дапаўняюць экспазіцыю ілюстрацыі да твораў пісьменнікаў. Можна пазнаёміцца з лінаграфаварамі Наталі Паплаўскай да рамана І. Мележа «Людзі на балоце» з фондаў НББ, прадстаўлены ілюстрацыі да твораў і выданых абодвух празаікаў Арлена Кашкурэвіча, Людвіга Асецкага, Сяргея Раманова, Эдуарда Агуноўча, Мікаіла Гаева і інш.

Скарыстаная інфармацыя з паведамленняў Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа, Нацыянальнага цэнтры сучасных мастацтваў Рэспублікі Беларусь (Мінск).

Нашы спачуванні

Музейшчык-прафесіянал, мовазнаўца

Светлую памяць пра Георгія Андрэевіча Ткацэвіча захаваюць назаўсёды ўсе тыя, хто яго ведаў па працы ў Беларускам фондзе культуры, рэдакцыі Беларускай энцыклапедыі, Беларускам дзяржаўным музеі народнай архітэктуры і побыту ў Строчыцах (вядомага таксама як скансэн), Беларускам дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа – усё, хто з ім працаваў і сябраваў.

Сёлета 28 студзеня на 78-м годзе жыцця Георгія Андрэевіча не стала. Не стала чалавека безадмоўнага ў працы, надзейнага ў сяброўстве, класнага бацькі і дзёда, вернага сына Бацькаўшчыны.

Менавіта Г.А. Ткацэвіч даў новае жыццё музею Якуба Коласа (які ўзначаліў у 1980 годзе, напярэдадні стагоддзя Песняра), праклаў музейны шлях па Коласавых мясцінах на Стаўбоўшчыне. Георгій Андрэевіч быў ініцыятарам і пачынальнікам навуковай канферэнцыі «Каласавіны», што праходзіла ў дзень нараджэння Якуба Коласа, рамкі якой пазней пашырыліся да свята «Каласавіны» і сталі знакавымі для музея. Зрэшты, неабходна дадаць, што і наватвор «Каласавіны» прыдуманы тагачасным дырэктарам.

Вось як аб пачатку працы ў музеі былі дырэктар згадваў тры гады таму журналісты газеты «Звезда»: «Мне давалося рыхтаваць стагоддзе Якуба Коласа – я быў вельмі шчаслівы. І калі прыехалі госці ў родны куточак творцы, шчымепа душа не толькі ў мяне. Я ствараў гэтае месца разам з добрымі людзьмі – адгукнуліся супрацоўнікі Акадэміі навук. Таксама далучыліся дарожнікі, мясцовыя будаўнікі, якія ўсю тэрыторыю давялі да ладу».

Амаль усё, што сёння наведнікі пачацаць на тэрыторыі музея народнай архітэктуры

і побыту, зробленае яго калектывам пад дабрым кіраўніцтвам Георгія Андрэевіча.

На працягу ўсёй сваёй працоўнай дзейнасці Георгій Андрэевіч абараняў і папулярываў беларускую мову, якую добра ведаў і шанаваў. Ён быў яркім прадстаўніком дзеячаў культуры, якія прысвяцілі ёй сваё жыццё, працавалі не за грошы (ва ўсе часы яны былі, асабліва ў музейшчыкаў, невялікія), а за ідэю. Маючы талент чуць і адчуваць слова, любіў яго гучанне, спалучэнне, а таксама – рыфмаваць.

Зробленае ім на ніве культуры Беларусі застанецца вечно.

У Грамадскім аб'яднанні «Беларускі фонд культуры» Г.А. Ткацэвіч працаваў з лютага 2008 года амаль да апошніх дзён свайго жыцця першым намеснікам старшыні. Прывяла яго ў фонд адданаць святой справе – нацыянальнай культуры і роднай мове, якім ён практычна і прысвяціў усё свядомае жыццё. Акрамя розных арганізацыйных пытанняў фонду вельмі важнай для яго справай была падрыхтоўка да выпуску «Краязнаўчай газеты» – ён быў і першым чытачом, і стыльрэдактарам, і бадай што, навуковым кансультантам па многіх аспектах этнаграфіі, побыту, фальклору (у прыватнасці, неацэнныя яго заўвагі да «Малой краязнаўчай энцыклапедыі»).

Нам будзе вельмі не хапаць гэтага сціплага, шчырага і сумленнага чалавека – калегі і сябра. Будзем памятаць!

Выканкам ГА «Беларускі фонд культуры», рэдкалегія і рэдакцыя «Краязнаўчай газеты» смуткуюць з нагоды раптоўнай смерці сябра Рады БФК, былога намесніка старшыні БФК Георгія Андрэевіча ТКАЦЭВІЧА і выказваюць шчырыя спачуванні сямі і памерлага.

Георгій Андрэевіч з роднымі Якуба Коласа і супрацоўнікамі музея Песняра
(фота Наталі Купрэвіч, лістапад 2019 г.)

Генерал, які сябраваў з Якубам Коласам

Слоні́мскі генерал – лейтэнант інжынерных войскаў Яўген Леашэня (1900 – 1981), якому 23 снежня споўнілася 120 гадоў з дня нараджэння, вельмі любіў і цаніў беларускую мову, культуру і гісторыю сваёй Айчыны. Прыкладам можа служыць яго знаёмства з многімі беларускімі дзеячамі літаратуры і мастацтва. Асабліва шчырым было яго знаёмства і сяброўства з Якубам Коласам.

Імя Якуба Коласа Яўген Леашэня пачуў яшчэ калі быў школьнікам у Альбярцінскім (раней Альбярцін быў пасёлкам, а цяпер – мікрараён Слоніма) двухкласным вучылішчы (1912 – 1914), дзе дзядей вучыў перадавы беларускі настаўнік Восіп Петрашкевіч. Ён знаёміў сваіх вучняў з творами Янкі Купалы, Францішка Багушэвіча, Цёткі, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча. Гутаркі пра беларускую літаратуру В. Петрашкевіч праводзіў не ў класе, а ў школьным садзе, або пад час экскурсіі ў лесе, на берагах ракі Шчыры і Альбярцінскага возера.

На пачатку лістапада 1942 года ў Ташкенце ў доме Савецкай Арміі адбыўся ўрачысты сход, прысвечаны 60-годдзю з дня нараджэння народнага паэта Беларусі Якуба Коласа. У прэзідыўме сходу знаходзіліся прадстаўнікі Вярхоўнага Савета і члены ўрада БССР. У цэнтры сядзеў сам юбіляр. Ён быў вельмі ўсхваляваны: не чакаў, што ў такі цяжкі для краіны час яго будуць віншаваць.

Яўген Леашэня

Ад імя арміі, Ваеннай акадэміі і франтавікоў юбіляра вітаў Яўген Леашэня. У перапынку Якуб Колас падышоў да Яўгена Варфаламеевіча, паціснуў руку і падзякаваў за цёплыя словы. У лютым 1943 года адбыўся чарговы выпуск Ваеннай акадэміі імя Фрунзе, і Я. Леашэня запрасіў Якуба Коласа на ўрачыстасць.

У красавіку 1943 года Ваенная акадэмія імя Фрунзе, дзе Леашэня працаваў начальнікам кафедры інжынерных войскаў, вярталася ў Маскву. Слонімец пакідаў Ташкент. Цёплым вясновым надвечоркам 15 красавіка Яўген Варфаламеевіч развітаўся з Якубам Коласам.

У 1944 годзе генерал Леашэня зноў накіраваўся на фронт. Пачаў ліставацца з Якубам Коласам, расказваў пра вызваленую заходнюю частку Беларусі, пра сустрэчу з маці.

Толькі ў 1954 годзе Я. Леашэня вярнуўся ў Маскву. Пачаў працаваць, аднавілася і перапіска з Якубам Коласам.

Неўзабаве нашага земляка перавялі служыць за мяжу, і ліставанне з Якубам Коласам спынілася. Толькі з газетаў даведаўся ён пра смерць песняра. Засталіся на ўсё жыццё цёплыя ўспаміны пра сустрэчы і кніжка вершаў «Голас зямлі», выданае Дзяржаўным выдавецтвам Узбекістана да 60-годдзя паэта, з аўтографам: «На ўспамін земляку – палкоўніку Леашэню. Якуб Колас. Ташкент, 1942 г.».

У снежні 1981 года не стала і генерал-лейтэнанта Я. Леашэні – удзельніка трох войнаў (грамадзянскай, Вялікай Айчыннай і вайны з Японіяй), які быў узнагароджаны ордэнамі Леніна, Чырвонага Сцяга, Айчыннай вайны, Кутузава, Багдана Хмяльніцкага...

У 1984 годзе вуліца, што вядзе са Слоніма на мікрараён Альбярцін, была названая яго імем. А значна раней з'явілася ў Слоніме і вуліца Якуба Коласа.

Сяргей ЧЫПРЫН

Каменная памяць Радкоўшчыны

У 2019 годзе грамадскасць шырока адзначала 200-годдзе з дня нараджэння кампазітара Станіслава Манюшкі (1819 – 1872). Памяць пра яго ўвекавечаная ў Чэрвеньскім раёне: на месцы фальварка Убель, дзе ён нарадзіўся, стаіць памятны знак, у пасёлку Смілавічы да юбілею была адкрытая «Музычная гасцеўня Манюшкі» з мемарыяльнай экспазіцыяй, у самім раённым цэнтры ёсць помнік кампазітару. З родам Манюшкаў і самім кампазітарам цесна звязаная і малавядомая цяпер мясціна ў суседнім Смялявіцкім раёне – былы фальварак Радкоўшчына. Ён знаходзіўся за 1 км на ўсход ад вёскі Пекалін. Тут справа ад дарогі ў вёску Шабуні сярод поля захаваўся ўчастак былога сядзібнага парку са старой лістоўніцай і каменны падмурак сядзібнага дома.

Сядзіба Радкоўшчына (у польскамоўных дакументах Radkowszczyzna, у рускамоўных Ротковщина) згадваецца з пачатку XVIII ст. На працягу таго стагоддзя яна была часткай Смілавіцкага ключа Агінскіх, у XIX ст. перайшла да Манюшкаў. У 1824 г. дзядзька кампазітара Дамінік Манюшка (1788 – 1848), якому сядзібу перадаў яго бацька Станіслаў, стварыў тут вядомую аграрнамічную школу для навучання сялянцаў перадавым тэхналогіям вядзення гаспадаркі. Навучанне вялося па метадах Ланкастара і Песталоцы. Школа праіснавала да канца 1830-х гг. Пасля смерці Д. Манюшкі бацькі кампазітара, Часлаў і Альжбета Манюшкі, прадалі сядзібу Убель, каб разлічыцца з пазыкамі, і перабраліся ў Радкоўшчы-

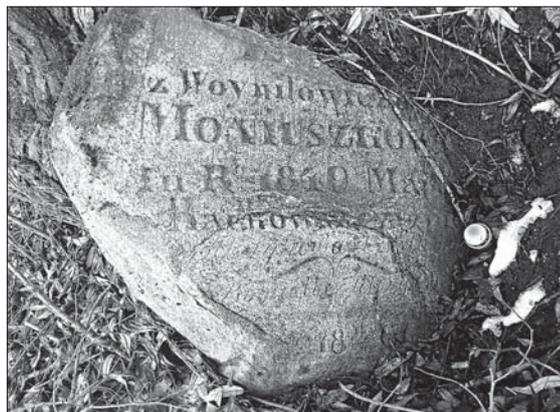

Радкоўшчына. Надмагілле Клянніцкага А., за ім – Гурскай М.

ну. Сюды да бацькоў, у гэты ціхі куток неаднойчы прыязджаў Станіслаў. Намаганнямі Часлава побач з Радкоўшчынай на могілках была ўзведзеная неагатычная капліца-пахавальня, у якой знайшла спачын Альжбета (памёрла ў 1850 г.), а потым і сам Часлаў (памёр у 1870 г.).

У Радкоўшчыне яшчэ пры Д. Манюшку памерлі сваеякі кампазітара: дзядзька Казімір – навукокай-філантроп, кандыдат Абудвух Правоў Віленскага ўніверсітэта, візітатар школ у Літве і на Валыні (памёр 21 лютага 1836 г. ад сухотаў, жыву ў Смілавічах) і дзядзька Юзаф (памёр у 1840 г.), а таксама бабуля – Ева Манюшка з Вайніловічаў (памёрла ў 1840 г.). Але ўсе яны былі пахаваныя не тут, а ў Смілавічах, бо радавой капліца-пахавальні ў Радкоўшчыне і, магчыма, саміх могілак яшчэ не было. Капліцу збудавалі ў 1840-я гг. Ёсць яе выява, зробленая мастаком Янам Манюшкам – сынам кампазітара. У пачатку XX ст. капліца мела напярэбраны выгляд (фота каплі-

цы таго часу змешчанае ў кнізе пра касцёлы Мінскай губерні, выдадзенай у 1912 г.), а ў 1930-я была цалкам разбураная. Хуткі заняпад капліцы можна патлумачыць тым, што пасля смерці Ч. Манюшкі і хуткай смерці самога Станіслава, да якога перайшла сядзіба, яго нашчадкі ў 1874 г. прадалі Радкоўшчыну, і Манюшкі сюды больш не прыязджалі. Да нашага часу ад капліцы захаваліся толькі камяні падмуркаў, яны прасочваюцца на ўзроўні паверхняй зямлі па цагляным друце – рэштках спецаў. У 2019 г. падмуркі капліцы-пахавальні былі пашкоджаныя і яшчэ больш зраўняныя з зямлёю. Побач на могілках захаваліся старыя каменныя надмагіллі мясцовай шляхты – Мураўскіх, Гурскіх, Доўнараў. Мастацкую выразнасць мае надмагілле каменнае Андрэя Клянніцкага – выхаванца, пазней выкладчыка аграрнамічнай школы Д. Манюшкі. Яго надмагільная пліта з чырвонага

Радкоўшчына. Камень Евы Манюшкі

граніту ляжала на зямлі паваленая. Увесну 2019 г. намаганнямі архівіста, гісторыка, краязнаўцы Зміцера Юркевіча і яго калегаў помнік быў падняты, а тэрыторыя навокал упарадкаваная. На помніку – выява 4-канцовага крыжа і тэкст «S. P. Andrzej KLENNICKY Wieku lat 62 Um. 1876 r. Junia (...) P. o. p. Anielskie». За помнікамі А. Клянніцкаму стаіць падобны надмагільны камень чорнага колеру Марыі Гурскай, на якім маюцца выява 4-канцовага крыжа і тэкст «Tu spoczywają zwłoki S. P. MARYI GORSKIEJ żyła lat 58. umarła R: 1871. sierpnia 30 d: prosi O pozdrowienie ANIELSKIE».

У выдадзеным у канцы XIX ст. «Геаграфічным слоўніку Каралеўства Польскага і іншых славянскіх земляў» у артыкуле пра Радкоўшчыну яго аўтар Аляксандр Ельскі згадвае каменны помнік, пастаўлены Ч. Манюшкам у гонар свайго брата Дамініка і яго аграрнамічнай школы ў Радкоўшчыне. Пошукі слядоў гэтага помніка ў 1990-я гг. увянчаліся поспехам. У 1994 г. былі адшуканыя два камяні з надпісамі, якія ляжалі акурат побач з былой сядзібай Радкоўшчына каля жвіровай аўтадарогі. Камяні былі

пашкоджаныя, з адбітымі часткамі. Большы валун быў вышынёю каля 2 м. Ён з'яўляўся галоўнай часткай помніка, які меў агульную вышыню прыкладна 4 м. На плоскай паверхняй валуна высечанае прысвячэнне Д. Манюшка і яго школе на польскай мове «Założycelowi Szkoły Agronomicznej (...) R. 182 (...) w Radkowszczyźnie B: Czesław Mo (...) MONIUSZKO R. 1861 Julij 20 dnia Kochaj Bogu I Bliźniego (...) alego Serca swego Czyn Dobrze (...) atz końca», а па вертыкалі з левага боку высечаны надпіс на лаціне «Donna Eis Domme». На жаль, верхняя частка гэтай каменнай пліты з імем зазнавала шкоды Д. Манюшкі адбітая. Рэшткі помніка, што яшчэ стаялі тут да вайны, былі разбураныя пад час вялікага бою ў «Мінскім катле» ў пачатку ліпеня 1944 г. (тады, як казалі ў 1990-я гг. мясцовыя жыхары, у Радкоўшчыне быў спалены і сам драўляны аднапавярховы сядзібны дом). На другім, значна меншым, валуне працягваецца частка своеасаблівай ахоўнай малітвы Радкоўшчыне «DOM Ave Maria Pod Twoją Obroną My oddajemy Ciębie ... lhiemy Radką oyczynę Ten Radkowszczyznę Anno MLCCCLV Lipsa XX Przychodniu ... S. M.». З надпісаў бачна, што валуны быў пастаўлены з інтэрвалам у адзін год: другі валун – 20 ліпеня 1860 г., першы – 20 ліпеня 1861 г. Праз нейкі час пасля адшукання гэтых камянёў намаганнямі мясцовага аграпрадпрыемства «Шыпяны» былі перавезеныя на цэнтральную сядзібу гаспадаркі ў вёску Алесіна, дзе захаваўся буйны прамысловы комплекс пачатку XX ст. Валуны паклалі ў цэнтры вёскі ў скверы і абгарадзілі.

Ігар ТАТАЛЬСкі,
Фота Зміцера ЮРКЕВІЧА

(Заканчэнне
ў наступным нумары)

Радкоўшчына. Каменная крэсла ў зямлі (2019 г.)

Радкоўшчына. Каменная крэсла выцягнутае з зямлі.
(Люты 2020 г.)

Мая Радзіма – Качановічы

Даклад Мікалая КАЧАНОЎСКАГА,
дырэктара ПУВП «Фарма-кампанія "Качанойскі"», г. Пінск

Вёску Качановічы заснаваў, як сведчыць Пінскі летапіс, у 1378 годзе пан Качановіч з такім запісам: «Улюбил есьм остров».

Вёска знаходзіцца ў міжрэччы Струменя і Стыра. У далёкія часы рака Струмень (ручай) з Качановічаў мяняла назву на «Трып'яць». Таму што ад Качановічаў пачынаюцца прытокі: Ясельда, Стыр, Гарынь, Лань і інш. Усіх прытокаў п'ятнаццаць, адкуль і назва «Трып'яць», то бок, тры па пяць.

Вышэй па цячэнні на адлегласці 1 км знаходзіцца ўрочышчы Селішча (назва паходзіць ад слова «сяло», а селішча – рэшткі старажытнага неўмацаванага паселішча) і Гарадзішча (паселішча на месцы нейкага гарадка, гарадзбы, таксама рэшткі старажытнага ўмацавання). У гэтых двух урочышчах я набіраў, перад высадкай лесу, шмат керамічных рэшткаў. Гэта ўказвае на першае месцазнаходжанне маёнтка пана Качановіча. У цяперашні час сяло Качановічы знаходзіцца на трох урочышчах: Сыло, Сэрхово і Грушышне. 30 гадоў таму яно месцілася яшчэ на двух урочышчах: Бэрогы і Лідково.

У актавай кнізе «Рэвізія пущь і пераходоў зв'ярынхъ вь бывшемъ Великомо княжествѣ Литовскомъ», складзенай старастам Рыгорам Валовічам у 1529 годзе, напісана, што змяняе Качанойскія валодалі землямі і лясамі ў Селішчах, Сушыцку, Дубае і Маравіне.

Аляксандр Качанойскі ў Пінску ў 1600 годзе быў гарадскім пісарам. Васіль Качанойскі – пінскі гараднічы, кіраваў у 1616 годзе. Іосіф Качанойскі – палкоўнік – удзельнічаў у выбарах караля Станіслава Аўгуста ў 1764 годзе. Капітан Караль Качанойскі ўдзельнічаў у паўстанні 1830 – 1831 гадоў, быў узнагароджаны крыжам «Virtuti militari», пасля паўстання быў манахам і памёр у Рыме ў 1873 годзе. Капітан Клемент і паручнік Павел Качанойскія ўдзельнічалі ў паўстанні 1863 – 1864 гадоў.

У пастанове Мінскага дваранскага дэпутацкага сходу ад 19 ліпеня 1811 года аб прызнанні ў шляхецтве роду Качанойскіх герба «Астоя» адзначана, што заснавальнікам роду Ка-

Мікалай КАЧАНОЎСКИ

чаноўскіх быў Аляксандр Качанойскі – пінскі гараднічы ў 1733 годзе.

Гістарычнай радзімай Качанойскіх лічыцца Маравія (Чэхія). З-за сталых набегаў гунаў і мадзяраў, як напісана ў хроніках, у 965 годзе яны былі вымушаны іміграваць у будучую Польшчу. Служылі пры двары князя Мешкі I.

Качанойскія адносіліся да шляхты, якая іграла вялікую ролю ў гісторыі Беларускіх-Літоўскай дзяржавы (Вялікага Княства Літоўскага) у XIV – XVI стагоддзях і потым да канца XVIII стагоддзя ў Рэчы Паспалітай. Шляхта заўжды займала выразную патрыятычную пазіцыю, што асабліва праяўлялася пад час барацьбы за незалежнасць дзяржавы ў 1794, 1830 – 1831 і 1863 – 1864 гадах сумесна з братамі-паўстанцамі з польскай і літоўскай шляхты. На працягу вялікага перыяду беларускай гісторыі шляхта займала кіруючую пазіцыю ва ўсіх галінах дзейнасці сваёй дзяржавы, і асабліва ў абароне Айчыны, таму што беларуска-літоўскае войска складалася галоўным чынам са шляхты. Пад час прыему ў шляхту кожны валяр павінен быў ведаць усіх продкаў да 10-га пакалення. Дэвіз шляхты: «Не слыць, але быць».

Ёсць добрае выслоўе: «Народ, які не ведае сваёй гісторыі, не мае будучыні». У параўнанні з іншымі саслоўямі, беларуская шляхта ніколі не мела комплексу непаўнаварнасці і заўжды выступала з годнасцю, гонарам і незалежнымі патрыятычнымі пазіцыямі. Гэта нашчадкі радавых старэйшых, племянных князёў і галоўным чынам – удалыя ваюны супольнага апалчэння.

Слова «шляхта» паходзіць ад нямецкага слова «schlaften», што азначае

«бітва». Ёсць і іншае, навуковае паходжанне гэтага слова. Яно прыйшло ў беларускую мову праз польскую ад старажытнаверхнянемецкага слова «slachte», што азначае «род».

Асноўную масу беларускіх феодалаў складалі нашчадкі ўдзельных князёў Полацкага, Тураўскага і Смаленскага княстваў, да якіх у XIV стагоддзі далучыліся літоўскія, а ў XV стагоддзі жамойцкія нобілі і дружыннікі.

Адна адрозная асаблівасць беларускай шляхты, а таксама польскай і літоўскай – мноства родаў. Калі ў суседніх дзяржавах – Расіі, Прусіі, Аўстрыі – у XVIII – XIX стагоддзях удзельная вага шляхты складала каля 1 % насельніцтва, то ў Беларусі напрыканцы XVIII стагоддзя было 10 – 12 %. Гэта тлумачыцца бясконцымі войнамі (Швецыя, Польшча, Расія, Германія, Францыя) і неабходнасцю мець шырока прадстаўленае ваюнскае саслоўе. Менавіта гэтыя абставіны і прывялі да вострага канфлікту шляхты з царскім урадам Расіі пасля трох падзелаў Рэчы Паспалітай у 1772, 1793 і 1795 гадах. Частка шляхты была пераведзеная ў дваранства, частка – у

аднадворцы, а тыя, у каго былі згубленыя ўсе дакументы – пазбаўленыя ўсіх правоў. Шляхта як саслоўе перастала існаваць.

Нашыя дзяды не мелі ні залатых, ні срэбраных руднікаў. Іх «залатымі руднікамі» былі пчолы. Мёд вялікай плынню накіроўваўся за мяжу, мацуючы прэстыж краіны, даючы ёй валюту і тавары. Мёд быў, па сутнасці, адзінай крыніцай канцэнтраванай асалоды, але выкарыстоўваўся не толькі ў ежу, а быў асновай для вырабу мноства лекавых кампазіцыяў. Не меншы, калі не большы, попыт існаваў на сусветным рынку на пчаліны воск – не заменную крыніцу асвятлення, лекавую сыравіну, важны матэрыял у розных вытворчасцях, рамёствах, мастацтвах.

З незапамятных часоў спецыяльнасцю Палесся было борцавае пчалярства. Пчолы – святыя насякомыя, знішчэнне якіх лічылася цяжкім грахам, – абкружалі вялікай павагай, а бортнікам нельга было займацца работамі, якія лічыліся нячыстымі, такімі, напрыклад, як забой ці разбіранне быдла. Кожная вёска мела сама мала адзін вулей. Аднак нашата часцей былі такія вёскі, у якіх вуллі былі ў кожнага гаспадара. Гэтая традыцыя дажыла да нашых дзён: вуллі, часам яшчэ калодныя, вісяць на старых дрэвах, часцей на дубах. Гэтыя сучасныя вуллі не адрозніваюцца ад традыцыйных вуллёў: яны выдзёбаныя, як і раней, у дубовых ці сасновых калодах рознага дыяметра, аднак той самай, каля паўтара метра вышыней, у іх пракаваныя дзверцы і пляскатыя дахі. Толькі няма ўжо пад імі шырокіх памостаў, пакрытых знізу вострымі каламі, якія тырчэлі і ахоўвалі пчол і мёд ад пражэрлівасці мядзведзяў, таму што і мядзведзяў на Палессі ўжо няма...

Палескія вуллі і борці (якіх сяляне мелі па не-

калькі сотняў) не ставіліся ў агародах ці садзе каля хаты, а іх развешвалі на дрэвах у лесе на аддаленых ад хаты ўрочышчах, звычайна ў месцах, дзе было больш за ўсё верасу. Развешвалі іх таксама на старых дубах, якія раслі на могілках. Гаспадар рэдка глядзеў пасеку. Рабіў ён гэта ў святочныя дні, а мёд збіраў два разы на год: у чэрвені і жніўні. Тады ён мыўся і апранаў чыстую кашулю, пасля чаго з лыкавым корамам адпраўляўся да вуллёў. Пад'ём на дрэва яму аблягчала лезіва: прапушчанае праз сук тоўстая вярхоўка, да якой прымацоўвалі папярэчную дошку, што служыла ў якасці сядзення. Засцерагаючы (альбо не) твар сеткай, ён адкрываў вулей, акурваў яго і вымаў соты з мёдам. Юзэф Ігнацы Крашэўскі пад час свайго падарожжа па Палессі яшчэ сустракаўся з выдатным звычайам: бортнікі, сабраўшы мёд, частавалі ім усіх, каго сустракалі на сваім шляху, неслі яго дахаты, у карчму (і царкву), лічачы, што дзяльба божым дарам прынесе ім шчасце.

Узімку тэмпы працы і жыцця запавольваліся. Пасля кармлення і догляду свайго жывёлы, выканання штодзённай працы шмат часу заставалася на заняткі, што не ўваходзілі ў летні парадак работ. Жанчыны пралі, ткалі і вышывалі – яны атрымлівалі вялікую асалоду ад гэтых заняткаў. Слава добрай пралі высока цанілася, а аб хатнім дабрабыце лепш за ўсё сведчылі вялікія запасы палатна, ручнікоў і кашуляў. Лён і каноплі чыспілі і трапалі трапалам (доўгай дошкай з кольцамі), а потым часалі грэбнем, а калі хацелі атрымаць нітку вельмі добрай якасці, то прапуськалі дадаткова маток праз шчотку, таму што ад гэтага лён быццам бы бялее і становіцца мякчэйшым. Сумеснае прадзенне па вечарах, на якое жанчыны збіраліся ў адной хаце, было выдатнай магчымасцю для размоваў, спеваў і абмену рознымі расказами.

(Заканчэнне
ў наступным нумары)

Мікалай РУСЕЛЬ

Па Каліфорніі

Раздзел VI

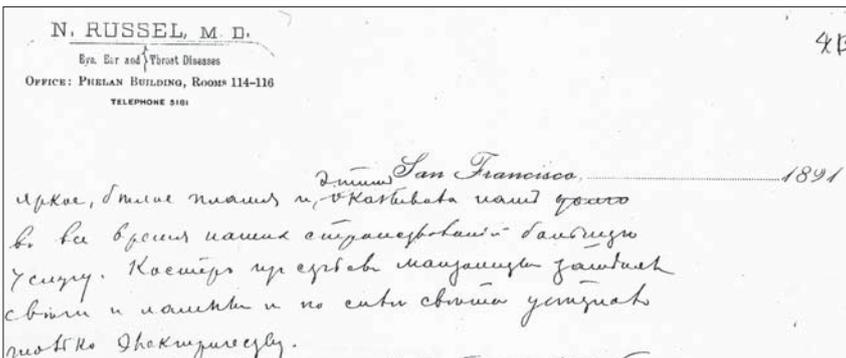
(Заканчэнне. Пачатак у № 3 – 4)

Дараго з малымі перапынкамі цягнуцца лесам, спачатку дробным, ліставым, а потым буйным будаўнічым, дзе хвойныя ўсе больш і больш пераважаюць. Гэты лес пакрывае велізарныя прасторы і яшчэ вельмі мала эксплуатаецца дзякуючы адсутнасці зручных для гэтага шляхоў зносінаў. Зрэшты, багатыя кампаніі ўжо палажылі сваю руку на значную яго частку, скупляючы дзяржаўныя, прызначаныя для пасяленняў, землі праз падстаўных агентаў і прыступілі ўжо да будаўніцтва чыгункі і гідраўлічных прыстасаванняў для сплаву. Амерыканцы, як і мы, рускія, абыходзяцца са сваімі лясамі па-драпежніцку, і калі гэтага роду гаспадарчы не будзе пакладзены канец, нас чакаюць тыя ж сумныя вынікі: абмяленне рэк, засухі і інш. Лес у вялікай колькасці дастаўляецца морам са штата Вашынгтон, а ў Сьера-Невадзе да гэтай пары ён эксплуатаецца толькі саматужным чынам, беднымі людзьмі, якія не знаходзяць больш выгаднай працы. Выбраўшы падыходзячае дрэва, яго звальваюць і вырабляюць з яго гонты, кошт якой на месцы 5 долараў за вялікі воз, а за той жа воз, дастаўлены ў Placerville, плацяць \$ 10. Беднякі, якія займаюцца гэтым, зарабляюць па \$ 2½ у дзень, чалавек жа з парай коней і павозкай можа зрабіць \$ 5 у дзень. Фермеры ў зімовыя дні, калі на ферме няма чаго рабіць, таксама не грэбуюць гэтым заробкам. Выраб гонты і прамыванне пяску ў ярах – настаянная і надзейная падтрымка ў цяжкія дні для кожнага ахвочага працаваць. Дзе-нідзе ёсць невялікія лесапільні. Некаторыя хіжары заняты сплаўкай разрэзанага на кавалкі лесу ўніз па цячэнні Амерыканскай ракі – праца даволі небяспечная, бо шалёны паток нярэдка зносіць і разбівае смельчакую аб скалы.

ён часта сустракаецца, але акрамя яго ёсць яшчэ 5-6 відаў дуба, вельмі мала падобных адзін да аднаго, і сярод іх адзін – наш звычайны, еўрапейскі дуб, які тут называюць горным дубам. Усіх відаў дуба ў Амерыцы налічваецца да 50-і. Акрамя гэтых двух, вельмі распаўсюджаны ў лясас Сьеры т. зв. Live oak (Quercus agrifolia). З іншых ліставых пародаў гэтай спецыяльна-невадскай флоры асабліва звяртаюць увагу два. Мадрона (Arbutus Menziesii menziesii), невялікае, але вельмі прыгожае, падобнае да магноліі, дрэва з гладкай карой чырвона-цаглянага колеру, тоўстым, бліскучым лісцем і прыгожай кветкай. Плод яго – чырвоная прыдатная для яды ягада. Манзаніта (Arctostaphylos), буйны хмызняк, надзвычай прыгожы, зграбнай формы з чырвона-карычневай гладкай карой і невялікім мясістым круглым бліскучым лісцем, які нагадвае хутчэй каралавыя разрастанні на дне акіяна, чым

Мікалай Русель

Фрагмент рукапісу Мікалая Руселя

У адным месцы, дзе трэба было збочыць з вялікай дарогі, што вядзе ў мястэчка Georgetown на палявую, мы заўважылі гэты паварот і заблукалі, што высветлілася даволі позна. Давалосся вяртацца назад некалькі міль і, адмовіўшыся ад настрою дабрацца ў той жа вечар да мэты нашага падарожжа, заначаваць на ферме пана Дзікерсана, тым больш што зноў пачаў цершыць дожджык. Пан Дзікерсан – заможны фермер, вельмі патрыярхальны, паважнага выгляду. Яму

Arbutus menziesii

чытала кнігу, а дзеці ціхенька валтузіліся ў кутку. Па сценах віселі побач з дзвюма-трыма літаграфіямі розныя земляробчыя інструменты. Увесь пакой, абклеены старымі газетамі, выглядаў бедна, але гаспадарліва.

Дзікерсан хаця і не трымае фармальнага гатэля, але дае за плату (сняданак і абед па 25 цэнтаў, начлег таксама 25 цэнтаў) прытулак усім падарожным і прахожым. Даведаўшыся, што мы не вячэралі, ён паглядзеў на нявестку, якая чытала, тая згарнула кнігу і хутка накрыла нам стол, што стаяў пасярэдне пакоя, на два прыборы, бо самі гаспадары нядаўна павячэралі. Вячэра была фермерская, г.зн. складалася з нацыянальнага pork and beans, г.зн. турэцкага бобу са свіннай, а таксама варанай бульбы, белага хлеба, малака і вараных яблыкаў з вялікім кубкам чорнай кавы. Напою ў ніякіх. За вячэрай гаспадар гаварыў мала, астатнія члены сям'і зусім не гаварылі. Стары абмежаваўся абдуманымі і асцярожнымі адказамі на нашы пытанні, асабліва калі мы завялі гаворку пра свабодны казённы ўчасткі і пра цэны на зямлю ўвогуле. Дзелавае англасаксонскае халоднасць праглядала ў кожнай яго фразе. Нам удалося, аднак, даведацца, што ён выхадзец з усходніх штатаў, што прыбыў у Каліфорнію ў час залатой ліхаманкі, што пасля няўдалых пошукаў золата ён палічыў за лепшае заняцца фермерствам, для чаго пасяліўся тут, у Mosquito, аблюбаваўшы сабе дармовы дзяржаўны ўчастак.

Маладая нявестка, прыбраўшы са стала, узялася зноў за кнігу, а адзін з сыноў павёў нас у суседні пакой, прыбраны

з прэтэнзіяй на гарадскі камфорт. Акрамя дзвюх пасцеляў са свежай бялізнай і кісейнымі полагамі для абароны ад камаброў, тут было люстра, некалькі карцінаў і фатаграфіі, паліцы з кнігамі, а на сталах і этажэрах – маса ўсялякіх забавак. За сто крокаў ад старога дома ўжо пабудаваны новы, значна большы і мала чым адрозны ад гарадскіх катэджаў сярэдняй рукі. Недалёка ад яго школа, якую наведваюць дзеці навакольных фермераў. Гэтую школу нам давалося ўбачыць пазней, і таму пра яе я раскажу пазней.

Як і ўсе фермеры тут, Дзікерсан уласна земляробствам не займаецца, г.зн. не сее збожжа. Агародніцтва і жывёлагадоўля складаюць галоўныя крыніцы даходу, і ён сам, як самы зможны на шмат міляў кругом, можа служыць прыкладам, якой ступені дастатку мог цягам аднаго жыцця прынесці працавіты, цвярозы і разумны піянер, без золата і гандлёвых спекуляцыяў, выключна працай рук сваіх, якому сініца ў руках даражэй за жураўля ў небе. Не ведаю абсалютна памеры цяперашняга дадатку Дзікерсана, ведаю толькі, што акрамя яго ўласнага ўчастка ў 160 акраў дармавай зямлі і іншых 160 т. зв. preemption (набыты ў дзяржаўны па \$ 1,25 за акр) конны з яго сыноў мае па суседстве такія ж часткі. Акрамя зямлі ў Дзікерсана ёсць некалькі соцен галоў рагатай жывёлы і некалькі дзясяткаў коней, а таксама ірыгацыйная канава, якая складае яго ўласнасць і прыносіць ужо цяпер некаторы даход і абячае яшчэ больш значны, калі навакольная зямлі засяляцца гусцей.

Пераклад з рускай мовы
Алеся Сімакова

наземную расліну. Плод таксама ядомая ягада, але моцна даўкі смак. І тая, і другая не скідае лісця зімой, застаючыся зялёнае круглы год. У сэнсе карыснасці ні тая, ні другая не дае нічога, акрамя добрага паліва. Манзаніта дае вельмі зыркае, белае полымя і гэтым аказвала нам за ўвесь час нашых вандраванняў вялікую паслугу. Вогнішча з сухоў манзаніты замяняе свечкі і лямпы і па сіле святла ступае толькі электрычнасці.

Што тычыцца хвойных дрэваў, то іх тут такая разнастайнасць, якой я не сустракаў ні ў якой іншай краіне. Але пра іх я лічу за лепшае расказаць пазней. Са звяроў па дарозе нам трапіліся толькі некалькі вавёркаў і адзін экзэмпляр плямістай смярдзючкі (Mephitis mephitis), ды і за той мы не гналіся, не жадаючы напоўніцца на цэлыя месяцы яе жахлівым пахам. За шкуру гэтай знішчальніцы свайскай птушкі графства плаціць 50 цэнтаў пярэмі, за вавёрку 25 цэнтаў, а за ваўка \$ 5 і шакала \$ 5. Расказваюць, што гэта заахвоціла аднаго прадпрыемальнага яныкі з мясцовых жыхароў штатна гадаваць ваўкоў.

толькі 60 на выгляд. Даўгія сівыя валасы, вялікая сівая барада, надзвычай пурытанскі стрымана-сур'ёзны выгляд і разумны пранізлівы позірк, у якім нельга не прачытаць: «дарэмна, маўляў, расказаць турбуеся, я і так бачу, у чым рэч і што вы за людзі!»

У яго вельмі шматлікая сям'я, якая складаецца з некалькіх дарослых сыноў, з якіх два ўжо жанатыя і жывуць з жонкамі неаддзеленым пад адным з ім дахам. Сам ён ужо не працуе, а толькі камандуе, ды і тое больш позіркам. Яго асабістая праца зводзіцца да выканання нескладаных абавязкаў мясцовага паштмайстра. Два разы на тыдзень адзін з унікаў пасылаецца пешшу або вярхом у Placerville па пошту, і прывезеныя пісьмы і газеты рассылаюцца выпадкова з падарожнымі навакольным фермерам. Жывуць яны ў невялікім ужо струхлелым дамку на некалькі пакояў. Пярэдні пакой з вялізным камінам, у якім, калі мы ўвайшлі, палалі зыркым полымем вялікія калоды. Стары сядзеў перад ім у сваім крэсле, пакурваючы кароценькую люлечку, нявестка

Mephitis mephitis

Каб любіць Беларусь

Спатканне з Незнаёмкай

2018 – 2020 гады ў нашай краіне былі абвешчаныя Гадамі малой радзімы. Гэтае вызначэнне – Год малой радзімы – бадай, самае цёпла-эмацыйнае, трапяткое і роднаснае, сапраўды сімвалічна-беларускае. Бо менавіта патрыятызм заўсёды яднаў нашых продкаў. Любоўю да Бацькаўшчыны, Айчыны, бацькоўскай зямлі мусяць быць напоўненыя і сэрцы сучаснікаў. Гэта напамін яшчэ раз звярнуцца да тых мясцінаў, дзе мы нарадзіліся і выраслі,

зварнуць, магчыма, большую ўвагу на ўлюбёныя месцы, а таксама даведацца пра свой родны куточак нешта новае.

Мінск – горад сучасны, вярлівы, хуткі. Ён увесь час развіваецца: з'яўляюцца новыя цікавыя месцы, скульптуры, аб'екты мастацтва. Тут шмат месцаў, якія любяць наведаць мінчане – гэта і Камсамольскае возера, і нацыянальная бібліятэка, і шматлікія паркі: дзіцячы, Чалюскінцаў, Лошыцкі... Там заўсёды шмат моладзі, школьнікаў, дзяцей. Яны шпацыруюць, размаўля-

юць, фатаграфуюцца... Але, напэўна, самая ўлюбёная аб'екты для фатаграфавання маладых мінчанаў – гэта цудоўныя скульптуры Уладзіміра Жбанова. Здаецца, не знойдзецца ні аднаго чалавека, у якога няма фотаздымкаў з «Незнаёмкай», з «Дзяўчынкай з парасонам», з «Экіпажам» (маецца на ўвазе «Экіпаж губернатара» каля гарадской Ратушы. – «КГ»). На жаль, часта мы проста фатаграфуем з гэтымі скульптурамі і не ведаем, хто іх стварыў, з якой нагоды яны былі пастаўленыя, ды нават часта не ведаем назвы гэтых скульптураў.

Актуальнасць гэтай працы ў тым, што няшмат людзей знаёмыя са скульптурамі Уладзіміра Жбанова, а дакладней, з гісторыяй іх стварэння, прызначэннем.

Мэта працы: пазнаёміць будучыя слухачоў з найбольш вядомымі скульптурамі выдатнага творцы Уладзіміра Жбанова, якога называюць «бацькам новай гарадской скульптуры».

Для дасягнення гэтых ставяцца наступныя задачы:

1) сабраць звесткі пра жыццё і творчасць У. Жбанова;

Уладзімір Жбанав

2) сабраць матэрыял пра гісторыю стварэння скульптураў;

3) прааналізаваць, якія са скульптураў У. Жбанова самыя папулярныя ў мінчанаў;

4) распрацаваць экскурсію па г. Мінску, што пазнаёміць слухачоў са скульптурамі У. Жбанова.

Практычная значымасць гэтай працы заключаецца ў тым, што праведзеная даследчая праца дазваляе распрацаваць экскурсію «Спатканне з Незнаёмкай», якая пазнаёміць слухачоў са скульптурамі, створанымі У. Жбанавым.

Тэкставы матэрыял, што будзе раскаваць экскурсавод пад час прадстаўлення працы, будзе суправаджацца мультымедыянай

прэзентацыяй з фота-здымкамі аб'ектаў, пра якія будзе ісці гаворка, разнастайнымі гукавымі запісамі, што дапамогуць слухачам адчуць сваю прысутнасць у горадзе, побач з творамі У. Жбанова. Таксама на сцэне будуць знаходзіцца так званыя «жывыя скульптуры».

Такім чынам, экскурсія будзе вельмі карысная для вучняў, бо з яе дзеці атрымаюць шмат новых карысных ведаў пра сваю малую радзіму, экскурсію развівае эстэтычны густ, фармуе любоў да роднага горада.

Аліна ЛАТУН,
7 «В» клас, СШ № 26
г. Мінска,
Таццяна АБДУЛХАКАВА

«Дзяўчынка з парасонам»

«Незнаёмка»

Фотачыніны belarussianair.by

Лёсы людскія

Пекар – даўгавечнік з вёскі Гоцк

Будучы летам 2019 года па справах у вёсцы Гоцк на Салігоршчыне, запытаўся ў мясцовых, ці ёсць тут людзі, якія помняць жыццё пры польскім часе. Вёска ж да верасня 1939 года была пад Польшчай. «Пекар, яму 91 год, мае добрую памяць, жыве адзін ужо даўно, будзе рады вашаму прыходу», – сказаў мне Мікалай Рабко і паказаў дарогу да дварышча Пекара. Па дарозе я спытаў: «Пекар – гэта яго прозвішча, ці яго спецыяльнасць у маладосці?» – «Ні тое і не другое, – адказаў праважыты. – Гэта вулічная мянушка. Сапраўднае прозвішча дзеда гоцкае, як і мноства іншых: Ермаковіч Аляксандр Іванавіч. А вулічную мянушку носяць з 1953 года. Калі вярнуўся са службы ў арміі, то хваліўся, што служыў поварам і пекарам. Ермаковічаў у вёсцы добрая трэць насельніцтва, а Пекар стаў адзін. Так і дажывае пад сваім новым прозвішчам».

Па знешнім выглядзе нельга сказаць, што на гэтым падвор'і жыве 91-гадовы пенсіянер: чыста

прыбрана, з левай рукі – хата, насупраць меншая хата – гэта кухня. Адкрываем дзверы на кухню. Убачыўшы чужога чалавека, Аляксандр Іванавіч крыху збянтэжаны, бо не часта заходзяць чужыя. Але размова пачалася лёгка. Я выказаў сваю просьбу раскаваць пра жыццё за польскім часам. Ён адразу пагадзіўся. Толькі я запісаў першыя радкі ў журналісцкі спішытак, раздаўся тэлефонны званок. Дзед шпарка падняўся, пайшоў да тэлефона. Мне добра чуўся з яго жаночы голас.

Калі дзед пачаў гаварыць, што да яго прыйшоў карэспандэнт, да мяне даляцела жаночае папярэджанне: «Лішняга не гавары».

Вяртаючыся да мяне за стол, Аляксандр Іванавіч з усмешкай сказаў: «Дачка з Салігорска. Мяне апякаюць, баяцца, каб не «забраў чорны воран». Ды каму такі патрэбен. Нарадзіўся ў вёсцы Гоцк 12 сакавіка 1928 года ў бацькавай хаце, якая стаіла на гэтым месцы, дзе стаіць цяперашняя, мной пабудаваная. Бацькава хата згарэла, спалілі немцы. Два тыдні хаваліся ад іх у лесе зімою. Вярнуліся, а замест хаты адно папалішча. Не стала бацькі. Рана жаніўся. Вось гэтую хату дапамагала будаваць жонка. Калі ў армію прызывалі, у нас было двое дзяцей. Прызвалі 14 мая

1950 года, а дэмабілізавалі да свята Кастрычніцкай рэвалюцыі ў 1953 годзе. Покуль служыў, дома памерла адно дзіця. Прасіўся на пахаванне адпусціць. Не адпусцілі, сабакі, баяліся, што за гэтых некалькі дзён, покуль буду дома, Савецкая Армія згубіць сваю баявітасць. Служыў поварам, пекарам. Перад гэтым у арміі прайшоў спецыяльную навуку, якая згадзілася дома, калі застаўся адзін, без жонкі. Я ўжо на пенсіі 36 гадоў, з іх апошнія 13 гадоў жыву адзін. У мяне дзяцей чацвёрта: дзве дачкі, якія жывуць у Салігорску, і два сыны. Больш мяне апякаюць дзяўчаты».

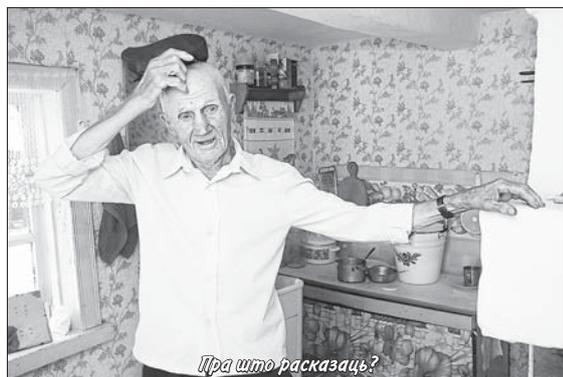
Ён раптам схамануўся, успомніў мае пытанне пра жыццё за польскім часам. «Скончыў тры класы польскай школы. Больш

вучыцца не давялося, бо нас вызвалілі бальшавікі. Да гэтага ў нас было 7 кароў, свае коні. Працавалі многа, усё рабілася сваімі рукамі, ніякай механізацыі. Ад'ядаўся за ўсе гады, калі быў поварам». Замест далейшых успамінаў, стаў спяваць песню на польскай мове. Я дзівіўся яго памяці.

Папрасіў напіцца вады, ён узяў вядро і пайшоў набраць з калодзежа халоднай, свежай. Я пажадаў яму жыць пры добрым здароў'і яшчэ доўга. Ён усміхнуўся і сказаў: «Часам такая туга бярэ, асабліва зімою, што хоць да ваўкоў ідзі».

Р.С. Цікавіўся аб ім пад Новы 2021 год. Жыхар вёскі Гоцк сказаў, што Пекар паміраць не збіраецца.

Уладзімір АМЯЛЬЧЭНЯ,
г. Салігорск

Пра што раскаваць?

Хата пабудаваная пасля вайны

ЛЮТЫ

7 – **Першы ўсебеларускі краязнаўчы з’езд** (Мінск; 1926) – 95 гадоў з пачатку.

7 – **Пола Вера Мікалаеўна** (1901, Мінск – 1989), актрыса тэатра і кіно, народная артыстка Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР (1952) – 120 гадоў з дня нараджэння.

8 – **Друшчыц (Дружчыц) Васіль Данілавіч** (1886, Бярозаўскі р-н – 1937), вучоны-гісторык, даследчык гісторыі Беларусі, правадзейны член Інстытута беларускай культуры, педагог – 135 гадоў з дня нараджэння.

8 – **Мележ Іван Паўлавіч** (1921, Хойніцкі р-н – 1976), пісьменнік, грамадскі дзеяч, народны пісьменнік Беларусі, лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Якуба Коласа (1962), Ленінскай прэміі (1972), Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Якуба Коласа (1976) – 100 гадоў з дня нараджэння.

9 – **Зарыцкі Эдуард Барысавіч** (1946 – 2018), кампазітар, народны артыст Беларусі, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, лаўрэат прэміі Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі (1998) – 75 гадоў з дня нараджэння.

9 – **Фядосік Віктар Анатольевіч** (1951, Лунінецкі р-н), вучоны-гісторык, лаўрэат прэміі БДУ імя акадэміка У.І. Пічэты (2003), выдатнік адукацыі Беларусі – 70 гадоў з дня нараджэння.

10 – **Каганавіч Казімір** (1746, Ковенскі пав. – 1825), гісторык, педагог – 275 гадоў з дня нараджэння.

12 – **Дрынеўскі Міхаіл Паўлавіч** (1941, Лельчыцкі р-н – 2020), харавы дырыжор, народны артыст Беларусі, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1982), прэміі «За духоўнае адраджэнне» (1997), прэміі Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі (2001) і Беларускага прафсаюза работнікаў культуры (2015) – 80 гадоў з дня нараджэння.

Народ сказаў...

– Язэп, адыдзі ўбок, бо гэты сабака вельмі злы: чужы, як брэша.

– Ты ж ведаеш, што сабака, каторы брэша, не кусае.

– Я-то гэта ведаю, але баюся таго, што не кожны сабака гэта правіла знае.

Сусед зайшоў да суседа. Глядзіць, а ў таго да стала навязаная курыца за нагу.

– Чаго яна тут? – пытае сусед.

– Ды вось купіў на рынку – суп будзе.

– Дык чаго ж цягнеш?

– А яна з яйкам. Хай знясецца, тады і зарэжу.

– Ваш ліст цяжкі, трэба яшчэ дзве маркі прыклеіць.

– Дык ён жа будзе яшчэ цяжэйшы.

– Вось, чэрці, зноў на сукно цану панізілі. Тады на пяць адсоткаў, ды цяпер на пяць.

– А ты чым жа незадаволены?

– Дык як жа мне задаволены быць? Я летась новыя штаны пашыў, каб знаў, пачакаў бы.

Доктар. Эх, чалавеча, з гэтай хваробаю можна жыць яшчэ пяцьдзесят гадоў.

Хворы. Дык, значыць, пагоршала мне?

Доктар. Чаму?

Хворы. А летась жа вы казалі, што з маёй хваробаю можна жыць сто гадоў.

– Як табе падабаецца мая новая сукенка?

– Любата! Твая швачка так шые, што і на калодзе добра ляжыць.

– **Паслухайце, ваш чамадан ледзь трымаецца на паліцы, ён зараз зваліцца на мяне.**

– **Не хвалойцеся. У ім няма ніякіх шклянных рэчаў.**

– Мне засталася ў спадчыну 1000 залатовак, але мушу аддаць брату 500.

– А дзе ж твой брат жыве?

– У Амерыцы.

– О, гэта далёкі сваяк, хочіць яні і 50.

Суддзя. Чаму вы, грамадзянін, дзвюма бутэлькамі пусцілі ў свайго суседа?

Абвінавачаны. Бо першай не патрапіў, пане суддзя.

Паводле зборніка «Беларускія народныя жарты» (сabraў Змітро Бяспаль; Мінск, 1970)

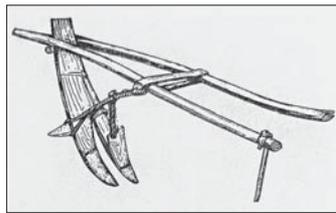
Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ПРЫЛАДЫ ПРАЦЫ (заканчэнне артыкула). Тэхналогія вытворчасці жалезных прыладаў працы паступова ўскладнялася. Крычныя жалеза атрымлівалі з балотных руд у домінацы прамым аднаўленнем пры тэмпературы не вышэй за 1200°C. Гэта выключала адліўку неабходных у гаспадарчых рэчаў, паколькі крыца магла апрацоўвацца толькі коўкай. Коўка крыцаў праводзілася на падстаўцы-накавалі з дапамогай каменнага або жалезнага малатка-кавадла. На раннім этапе ў сувязі з невялікімі памерамі крыцаў вырабы з іх таксама былі малыя. Для вытворчасці доўгіх або масіўных прадметаў пракавання пласціны, атрыманыя з некалькіх крыцаў, зварваліся ўнакладку. Часта шляхам шматразовага паўтору коўкі і зваркі выраблялі вялікую шматпалосную загатоўку – «пакет». Ужо ў раннім жалезным веку з мэтай павышэння цвёрдасці рабочага ляза выкарыстоўвалі цэментцыю, пазней – загатоўку некаторых сталёвых вырабаў. З X ст. на тэрыторыі Беларусі шырока

практыкавалася вытворчасць камбінаваных жалезна-сталёвых прыладаў працы. У X – XI стст. для вырабу нажа да сталёвай пласціны прыварвалі жалезныя палосы, што забяспечвалі яму трываласць і самазаточванне. З XII ст. вядучай стала тэхналагічная схема наваркі сталёвай рабочай часткі на жалезную аснову ляза. У вытворчасці камбінаваных і сталёвых прыладаў працы важная роля належала тэрмічнай апрацоўцы.

Тэхналогія наваркі існавала таксама ў эпоху ВКЛ і Рэчы Паспалітай, хаця і павялічваліся выраб сучэльна сталёвых прыладаў пра-

Саха з перакладной паліцай

цы. З жалеза выраблялі цвёрдыя і вострыя сякеры з правушынай, матыкі для апрацоўкі глебы, сярпы, нажы, долаты, шылы. Жалезная сякера дазваляла ачышчаць ад лесу значныя ўчасткі, неабходныя для земляробства. Змяніліся прылады для апрацоўкі зямлі, якія цяпер забяспечвалі жалезнымі нарогамі (раламі). Найстаражытныя жалезныя нажы мел гарбатую спінку і нагадвалі сярпы. З’явіліся брытвы ў выглядзе нажа з выпуклым лязом. Жалезныя скоблі з 2 ручкамі выкарыстоўвалі для здзірвання кары з дрэваў і габлявання пры сталярных работах. Апрацоўка чорнага металу была вядучай галіной сярэднявечнай прамысловасці і рамесніцтва. У час археалагічных раскопак гарадоў у Беларусі выяўлена вялікая колькасць вырабаў з жалеза і сталі

Саха. Жалезныя сашнікі з Гродна. XI – XII ст.

мясцовай вытворчасці. Пра яе ўзровень сведчаць разнастайныя катэгорыі прыладаў працы, знойдзеных у пластах X – XIII стст.: металяапрацоўчыя (кузнечныя клешчы, матыкі, малаткі, напільнікі, прабынікі, зубілы, ювелірныя пінцэты), дрэваапрацоўчыя (сякеры з шырокім лязом, цёслы, пер’япадобныя свердлы, долаты, скоблі, разцы для вызанання лыжка), для сельскай гаспадаркі і промыслу (сашнікі, вялікія сярпы, косы-гарбушы, акоўкі для драўляных рыдлёвак, восці, рыбалоўныя кручкі), інш. рамесніцкі інструмент (гарбарныя тупіцы, шылы, шавецкія іголки, спружынныя і шарнірныя нажніцы, нажы для апрацоўкі дрэва і звычайныя гаспадарчыя з прамым лязом). Металаграфічны аналіз сярэднявечных жалезных рэжучых вырабаў пацвярджае іх высокую якасць. Лязо нажоў, нажніцаў, косаў, сякераў і інш. прыладаў рабілі метадам кузнечнай зваркі жалеза і сталі. У жалезных і сталёвых вырабах шырока выкарыстоўвалі свабодную кавальскую коўку, практыкавалі тэрмічную апрацоўку сталі, рэзку зубілам, прабіўку адтулінаў, заточку на каменных тачылах, шліфаванне і інш. На працягу многіх стагоддзяў эпохі феадалізму шэраг катэгорыяў жалезных прыладаў працы заставаўся нязменным, вядомы таксама паводле этнаграфічных матэрыялаў.